

МУЗИКАЛНИТЕ АРХИВНИ ДОКУМЕНТИ КАТО ЧАСТ ОТ СВЕТОВНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Искра Цветанска

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Архиви, музеи, библиотеки са отговорни за всеки аспект от архивното управление и достъпа до световното звуково наследство. Такива колекции в България обикновено са част от отделите по изкуства в рамките на регионалните библиотеки и музеи. Докладът има за цел да обоснове необходимостта от опазване на тези специфични архивни документи. Акцент са грамофонните плочи, касетите и компактдискете в ролята им на архив; те не са на хартиен носител, нямат формата на книга, за използването им е необходима допълнителна техника. Всичко това дава ясна представа, че за тяхното опазване се изискват специални условия на съхранение. Резултатите показват, че е необходимо да се обърне сериозно внимание на реставрацията, консервацията и дигитализацията на музикалните архивни фондове като част от световното културно наследство.

Ключови думи: музикални колекции, културно наследство, опазване, съхранение.

Въведение

Същност и особености на музикалните документи

„Формите за предаване на човешката мисъл и фиксирането на явленията от околния свят надхвърлиха границата, начертана от писмото и печата“ [1]. Този цитат на известната специалистка по аудио-визуални документи Хелена Карчова е напълно достатъчен да се обоснове необходимостта от опазване и съхранение на този вид специфични документи.

През последните години все по-голяма част от световното културно наследство е под формата на звук и движещи записи [2]. Архиви, музеи, библиотеки са отговорни за всеки аспект от архивното управление и достъпа до световното звуково наследство. Такива колекции в България обикновено са част от отделите по изкуства в рамките на регионалните библиотеки и музеи.

Музикалната колекция представлява сбор от различни по вида на своя носител и по съдържание документи: книги, ноти, справочници, библиографии, дискографии, магнетофонни ленти, грамофонни плочи, компактдискове, видео- и аудиокасети. Тоест всичко, което се докосва до многообразния свят на музиката. Ето защо е необходимо по-различно отношение във връзка с опазването на тези фондове, макар за някои от тях да изглежда, че с нищо не се отличават от останалите документи, съхранявани в библиотеки, архиви

и музеи. Всеки от тези носители изисква различни условия за съхранение, реставрация и консервация. Много често тези документи се съхраняват в общи хранилища и при еднакви условия, неподходящи за нито един от видовете носители. Ето защо проблемът става още по-сложен. За да се реши въпросът, е необходимо да се изготви програма, която първоначално изчерпателно да очертае видовете музикални документи, съхранявани в институцията, обема на отделните колекции, тяхното физическо състояние и условията на съхранение. На второ място, трябва да се определи значимостта им от гледна точка на националното културно богатство.

В проучване и кратък преглед на колекциите и на проблемите, свързани с тяхното съхраняване, опазване и реставрация, ще започна с най-характерната сбирка – тази на звукозаписи: грамофонни плочи, касети и компактдискове в ролята им на архив. Някои музикални форми може да се запазят и съхранят само в звуковата си форма, защото нямат нотиран текст или съществуващото нотирание не е адекватно. Компютърната музика, автентичните записи на народна музика и някои църковни песнопения, музиката, създадена в студио, джазовите импровизации – всичко това е потвърждение на горната хипотеза.

За световното музикално изкуство, където има високоразвита система за нотирание, звукозаписите могат да служат като история на дадено музикално произведение, съхранявайки изпълненията на големи музиканти от миналото и документирайки изменящия се вкус и новата естетика в изпълнителското изкуство. Специфичните особености на звукозаписите са известни – те не са на хартиен носител, нямат формата на книга, за използването им е необходима допълнителна техника. Всичко това дава ясна представа, че за тяхното опазване се изискват специални условия на съхранение, които са различни за отделните видове носители от гледна точка на температура и влажност.

Методология на изследването

Съхранение и опазване на звукозаписи

Музикалните колекции, за да се запазят физическите им характеристики, изискват специфични условия на съхранение. Те изискват друго ниво на опазване: защита, контрол на температурата и влажността, специални стелажки, опаковки и процедури за почистване, различни от тези при останалите документи [3]. На първо място, това е помещението, в което те ще бъдат подредени. Знаем, че звукозаписите имат различни размери, а и самите носители (грамофонни плочи, компактдискове, касети, магнетофонни ленти) се нуждаят от различни опаковки. Различните носители имат различен химичен състав и това поставя пред библиотекари, архивисти и реставратори нови проблеми.

На този етап основна грижа за нашите институции е опазването на грамофонните плочи, които представляват за повечето от тях основната част от звуковите им колекции. Тези звукови документи са много капризни, но грамофонната плоча се счита за вечен носител на информация, стига правилно да бъде съхранена, за разлика от живота на компактдиска, който е около 10 години. Грамофонните плочи се раждат около 1870 г. До днес са запазени такива на повече от 100 години, които могат да се слушат и днес.

В сградата на Парижката опера, в двореца „Гарние“, през 2008 г. за първи път от 100 години са просвирени записи на грамофонни плочи, съхранявани в специални „капсули на времето“ от 1907 г. Всичките 24 грамофонни плочи са извадени от подземията на двореца, просвирени и оцифровани [2]. Тези плочи може да бъдат прослушани, ако се посети специалният сайт на Френската национална библиотека.

В библиотеките и музеите се срещат основно два типа грамофонни плочи: стандартните винилови, които всички познаваме, в трите си размера, и т.нар. асфалтови плочи от началото на XX век, които са много по-тежки от обикновените плочи, стареят и се саморазрушават. Много са чувствителни на удар и механични увреждания. За тяхното възпроизвеждане е необходим стар грамофон с фуния и метална игла, а и тези плочи са на 78 оборота, скорост, която съвременните грамофони не поддържат, така че пред употребата им има значителни технически трудности. А често на тези плочи има уникални записи и единственото решение в случая е прехвърлянето им на съвременен носител. С виниловите плочи нещата са по-прости, те са на стандартните 33 или 45 оборота, просвирват се от всички грамофони и са далеч по-качествени. Но и те се изхабяват, издраскват се, чупят се и затова също трябва да бъдат архивирани.

Важни фактори, които оказват влияние върху здравината и целостта на грамофонните плочи, са тяхното съхранение и поддръждане. За правилното им опазване е необходимо плочите да са подредени вертикално в дървени шкаfoве с клетки, в които да се поставят по 10 – 12 плочи. Ако не са правилно подредени, грамофонните плочи се изкривяват и стават неизползваеми.

Освен неправилното поддръждане, влияние оказват температурата, относителната влажност на въздуха, пряката слънчева светлина и запрашеността:

- температура 16 – 18°C и относителна влажност 50%;
- да не се излагат на пряка слънчева светлина – слънцето гори и хартиените обложки, те пожълтяват и стареят бързо, а те предпазват плочите от околните влияния;
- топлина – далеч от топлинни източници; пренагряването води до овлажняване на хартиените обложки и до запарване на плочите, защото те

са в найлонови калъфи, а това довежда до мухлясване или още по-лошо – до вдигане на лаковото покритие и пълно унищожение;

– запрашеност – да не се оставят плочите извън пликовете си. За един час в помещението попадат 5 г прах, а прахта оказва силно абразивно действие, натрупва се в браздите на плочите, като по този начин влошава техническите показатели на записите. Затова е необходимо преди и след всяка употреба плочите да се почистват с антистатични кърпи или да се обработват с антистатичен спрей за грамофонни плочи.

Магнитните полета не нанасят поражения на грамофонните плочи, но са основен проблем за магнитните записи на ленти и аудио- и видеокасети. В среда на магнитни полета информацията на тези носители буквално изчезва.

Възможни начини за опазване и използване на фондовете от плочи

- Да се презапишат на компактдискове.
- Да се създадат бази данни в компютър, т.е. записване на плочите на харддискове (HDD).
- Да се презапишат на аудиокасети.
- Да се използват скенери – т.нар. „лазерни грамофони“. Плочата се поставя и се сканира точно както лист хартия, след което се визуализира на екрана на компютъра и се извлича звуковото съдържание.

Няма сигурност, че след време новите носители също няма да бъдат застрашени от износване, но засега единственото решение за повечето библиотеки си остава прехвърлянето на звукозаписите от грамофонни плочи на компактдискове или в паметта на компютър. След такова прехвърляне на нов носител с плочите не трябва да се работи. Те трябва да се съхраняват при специални условия. За съжаление, този единствен начин за опазване на ценните колекции от звукозаписи може да стане чрез набавянето на скъпа техника и софтуерни продукти и при наличието на подготвен за целта персонал.

Въпреки че на първо място поставихме проблемите по опазването на звукозаписите, не по-малко важно е и това на нотите. На пръв поглед звучи странно, защото по отношение на реставрацията на хартията постиженията са твърде големи. Реставрирането на ноти обаче не може да ползва натрупания опит, прилаган към книгите. Защо? Защото има съществени разлики между печатното слово и печатната музика. По-голямата част от музиката е представена с графична система, използваща специални символи. Много е важно цялата информация да се запази – ако дори малка част е загубена или трудно възстановима, това би довело до загуба на музикалната партитура. Хартията на нотните издания съществено се различава по своето качество, което изправя нас, специалистите, пред нови предизвикателства.

Резултати

Необходимо е да се обърне сериозно внимание на реставрацията, консервацията и дигитализацията на музикалните фондове, защото те са част от културното наследство на България. Тези духовни огнища са част не само от българската културна съкровищница, но и от световното културно наследство. При прилагането на принципите на превантивното опазване бъдещето на музеите и библиотеките е в създаването на виртуални колекции и максимално използване на новите информационни и комуникационни технологии.

Заклучение

Музикалните документи са 60% от световното нематериално културно наследство. Печатните и непечатните музикални издания са фактор от културния живот на обществата. Тълкуването, формата на нотация, начинът на изпълнение остаряват, както и носителите на тази информация, но въпреки това музикалните колекции са стабилни, склонни към разширяване и стойността им нараства с времето.

„Опазвайте и изучавайте великото музикално наследство. То ще ви отвори цял свят на високи чувства, страсти, мисли и ще ви направи духовно по-богати“ (Дмитрий Шостакович).

References/Литература

1. **Yablonskaya, M., G. Robotka.** Fotografii, zvukovye i audiovizualnyye dokumenty. – V: *Prosmotr arhiva*, 2008, 3 – 4, s. 51 – 56.
[**Яблонская, М., Г. Робутка.** Фотографии, звуковые и аудиовизуальные документы. – В: *Просмотр архива*, 2008, 3 – 4, с. 51 – 56.]
2. **IASA** – International Association of Sound and Audiovisual Archives. Official site. <<http://www.iasa-web.org/>>.
3. **Archives de France.** Page d'accueil – Ministère de la culture. <<http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/>>.
4. **Cylinder**, Disc and Tape Care in Nutshell. The Library of Congress, Preservation, 2005. <http://www.imaginar.org/taller/dppd/DPPD/126%20pp%20Cylinder.pdf>.

За автора

Искра Цветанска, гл. ас. д-р инж. химик, е главен експерт в „Лаборатория по библиотечни технологии, комуникации и информизиране“ – LibLab, и преподавател в УниБИТ. Дългогодишен експерт – реставратор в лабораторията за консервация и реставрация на Националната библиотека. Научните ѝ интереси са насочени към алтернативните екологични подходи за дългосрочно съхранение на писменото културно наследство и към иновативните концепции в идентификацията, опазването, съхраняването, социализацията и мениджмънта на документалното наследство.

тво. През 2017 г. с колега регистрира полезен модел „Система за съхранение и опазване“ № 2736 – Патентно ведомство на РБ. Внедрява аноксичните методи в България за екологична дезинфекция и дезинсекция на обекти от културното наследство. Разработва капсула за дългосрочно съхранение на ценни реликви с кислородни абсорбери.

За контакт с автора: i.cvetanska@unibit.bg

THE MUSICAL ARCHIVAL DOCUMENTS AS PART OF THE WORLD CULTURAL HERITAGE

Iskra Tsvetanska

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: Archives, museums, libraries are responsible for every aspect of archival management and access to European sound heritage. Such collections in Bulgaria are usually part of the art departments within regional libraries and museums. The report aims to justify the need to preserve these specific archival documents. The emphasis is on gramophone records, cassettes and CDs in their role as an archive, they are not on paper, they do not have the form of a book, for their use additional equipment is required. All this gives a clear idea that special storage conditions are required for their preservation. The results show that it is necessary to pay serious attention to the restoration, conservation and digitization of the musical archival collections as part of the world cultural heritage.

Keywords: music collections, cultural heritage, conservation, storage.

About the Author

Iskra Tsvetanska, Assistant Professor, Ph.D., Chemist, is the chief expert in the “Laboratory of Library Technologies, Communications and Information” – LibLab, and a lecturer at ULSIT. Long-term expert – restorer in the laboratory for conservation and restoration of the National Library. Scientific interests are directed to alternative ecological approaches for long-term preservation of written cultural heritage and to innovative concepts in the identification, preservation, preservation, socialization and management of documentary heritage. In 2017, together with a colleague, he registered a utility model “Storage and preservation system” No. 2736 – Patent Office of the Republic of Belarus. Implements anoxic methods in Bulgaria for ecological disinfection and disinfection of objects of cultural heritage. Develops capsule for long-term storage of valuable relics with oxygen absorbers.

To contact the Author: i.cvetanska@unibit.bg.